

Szvatkó Pál tanulmánya nyitja meg a sort és amennyiben a stílus és íráskészség egyedüli szempontnak tekinthető, úgy dolgozata szép és precíz. Sokkalta nagyobb elismerésre számíthat *Krammer Jenő* pompás esszéje: A szlovenszkói magyar irodalom lélektani szempontból. Erdemese lenne belőle idézni.

Ami a lírát illeti, elég, ha csak úgy „kapásból“ citálunk pár sort, „művészeink“ bemutatására:

...Végiggyalult a fekete Kinoknak,
— Bánatoknak barna, bús gyaluja —
A szenvedések súlyos esztergapadján
Kifeszített síró lelkeimen..

Az idézet írója éppoly szélesen szerepel az anthológiában, mint pl. *Szalatti* Rezső, kinek mélyről előtörő, színes, friss lírája oly üdítően hat a többi között. De ki kell emelnünk még *Benjámint*, *Mécs*, *Mihályi* nevét s pár verset még az anthológiából. A prózairók már vigasztalóbb képet nyújtanak, bár nem egy közülük méltó párja a líra „csalogányainak“. Különösen tetszettek: *Jarnó*, *Juhász*, *Lányi*, *Szántó*, *Szenes* és *Tamás M.* írásai.

A kötetet *Dallos István* jegyzete egészíti ki, melyek a szlovenszkói magyar írók vázlatos biográfiai adatait közlik. (*Berkó Sándor*)

KACZÉR ILLES MESÉI. Ezerkilncszázhuszonhatban, az első és utolsó szlovenszkói magyar írókongresszuson a nagy viták és bankett utáni hajnal két embert köszöntött a trencsénteplői Grand Hotel foiyosóin. Az egyik fáradhatatlanul beszélt, a másik kitaratóan hallgatott. Kaczér Illés gyerekekről mesélt és én csodálva ismertem meg a gyereklélek egyik legalaposabb ismerőjét. Azóta is esedékes a magyar gyerekkönyv Kaczér Illés tollából: senki nálánál ezt jobban nem írhatja meg. A vágyalom most testet öltött: Kaczér Illés két mesekönyve fekszik előttem: *Gödölyét* — *Kőtojásból kőmadár*. (A Csehszlovák Grafikai Unió Rt. kiadása, Praha-Presov). Beteljesülés, vagy csalódás? — kérdezem magamtól. Sem az egyik, sem a másik. Az ok? Kaczér itt tudatosan nemcsak gyerekeknek ír mesét, de cimbem kihangsúlyozottan: „Mesét — mindenkié“. Az indoklás így hangzik: „Mint minden igazi mese, ezek a mesék is elsősorban a kor számára íródtak. A gyermekek és a gyermeki felnőttek számára. A gyermek, aki elől a kort letagadni vagy elrejtteni nem lehet és a felnőtt, aki megiszonyodva a valóságtól, visszahuzódik a tények nyers érzéklése elől, áhitja, szükségli a dolgok megismerését“. Igen: a mese mindenkié. Ezt a mese magyar esztétája, *Lesznai Anna* is megállapítja: „Minden mese mindenkié“ — de hozzáteszi: „csak rá kell bukkani!“ Mesére rábukkanni csak az intellektus tud. Az igazi mese önmagát adja fáradtság és fáradozás nélkül. Az igazi mese egyszerű, mert tanulsága világos, mindenki számára csak egyféleképpen érthető. De a tanulságot, mint a kincset el lehet rejtteni, a rábukkanás esztétikai élvezetté szükül, mert a mese indítéka: művészet, játékos formatökély, mely izgalommá, élvezetté, rejtvényfejtegetéssé fokozza az egyszerűséget. Ne felejtsük el, hogy Lesznai Anna a fenti „rábukkanó“ megállapítást *Boľázs Béla* régi meséivel kapcsolatban szögezte le (*Hét mese*). És ezek a mesék az intellektus meséi, a költő teremtő gyönyörének a gyümölcsei, az áhitat elfeledkezései. Ez a lényeg-egyszerűségtől való elvonatkoztatás mellékösvényekre csábit, melyeket csak hozzáadással, felfokozással lehet eredővé felmagasztalni. Az olvasó csak pillanatokra hiszi, vagy érzi a tit-

kot és a megfejtést. A kivédhetetlenül beszüremelő novellisztikus elemek pedig csak látszatra jelentenek könnyítést, mert végeredményben épp a mesét robbantják. Balázs Béla meséit a hold fényes hidege fekszi meg és ez nem az egyszerűség mese-atmoszférája. Ez a mű-mese ózonia, melyet belélegezni nem mindenki tud. A *Gödölyét, gödölyét*-kötet meséi: az intellektus meséi, de nem narcisztikus, elfeledkező, élvező mesék. De nem is igazi mesék: mesék mindenkinek. A „rábukkanás“ itt is szerephez jut, de mert itt nem lényeg és nem balázi kizárólagosság — felemásságot eredményez. Megcsodáljuk Kaczér Illés hőmpölygő mesekésztségét, de ugyanakkor észre kell vennünk az intellektus túlkombinálását, mely a legtöbb esetben túllő a célon. A kettő nem tud összeállni és így szétszedi a mesét. A meseáramlás nem talál formát, a túlkombinálás ugyanakkor önzsirjába fullad. Ez annál szembetűnőbb, mert Kaczér tudatosan szociális meséket akar írni, ahol a tanulság kristálytisztasága a döntő mérték és érték! A bevezető mesére az itt elmondottak nem vonatkoznak. Ez a Kaczér által versbeszedett „régirégi krónikás könyv meséje“, ez a zsidó eredetű „Gödölyét, gödölyét“, csodálatos nyelvzenéjével az ősi egyszerűség virtuóz megnyilatkozása. (Ha ezután a mondat után állapítom meg, hogy a csallóközi *Prohászka István* címlapjai és illusztrációi konzseniális alkotások: akkor ezzel mindennél jobban érzékeltetem értéküket.)

Kaczér Illés költészete: mese-inditéku. Regényei ezt egyértelműen bizonyítják. Ez a mese-primérség még a korvalóság ábráját is átszövi. Nagy négerregénye, az *Ikongo nem hal meg* (mely azóta németül is megjelent *Pao* címen a zürichi Europa Verlag-ban) címében és így célkitűzésében is a meselegenda igenlése. Az erkölcsi igazolást a mese: etikai makulátlansága szolgálja. És ez nem véletlen. A mese: etikai fenomén. Mesében nincs hazugság. A mese praktikus célja: kivetni, kiöklendezni a hazugságot. Ezt a meselényeget százszázalékosan igazolja Kaczér Illés másik mesekönyve a *Kőtojásból kőmadár*. Az egyszerűség és korszerűség kéz a kézben adják itt a mese lényegét: a hazugságálcázást. A cinegefészekbe a kilopott tojás helyébe gonosz lelkiismeretszorongás kőgolyót csempész. Kőtojásból kőmadár kél: idegen, aki azonban a legtermészetesebb arroganciával madarak zsarnokává terpeszkedik. Parancsőrmeister parancsuralma háborút és hét szűk esztendőt hoz a madaraknak, terrort és halált, bizantinizmust és üldözést. Az észszerűség bátor kis lázongója — Ökör szem — azonban a szemébe vágja a zsarnoknak a varázsszüntető igazságot: „Hát nekünk nem vagy semmink. És ha a többi madár megtudja, amit mi tudunk, nekik sem lesz semmijük... Te nem vagy madár! Hiszen te nem is tudsz repülni... Márványcinege érezte, hogy veszve van. Ha nem tud repülni, nekirontanak a madarak, akik eddig félttek tőle. Nem is tudta, tud repülni, nem tud-e, eddig sosem próbálta. Csak ült a parancsfészekben, mint egy gögös márványszobor. Parancsolt, ítélkezett, vért ontott, megkövetelte a hódolatot és azt, hogy a szárnyaló madáristen helyett őt imádják. Node most... — Hát nézetek ide! — kiáltotta elszántan. Eltárta súlyos szárnyait és eldobta magát a fészekről. Persze, hogy nem tudott repülni. Zsupsz, lehullott és csiripcserep, darabokra törött... Azóta megint boldogak a madarak“.

Kaczér illés meséje a parancsuralom hazugságait veti ki magából. A mai valóság rekvizitumai mind együtt vannak itt: a könyvek madara, a bagoly, „kit veszettül gyűlölt a kőmadár“, csakugy, mint a papagáj propagandaminiszter és a huj-haj tábornok. Meg van a hősi atmoszféra és az éhezésre ítélt ország“, a Miessmacherek és a koncentrációs tábor, a Parancsőrmeister istenítése és az Ersatz-világ, a „hullaprédás fekete se-

reg“ és a kis senki ökörszemtársaság, akik újra „madarak“ módján akarnak élni. Emberek, kik emberek módján akarnak élni, sokat tanulhatnak ebből a meséből. Mondhatná valaki: ma amikor az ellentétek olyan nyilvánvalóan, fekete-fehéren különülnek el, már nem is vicc a mesét így megírni. Kaczér Illés azonban nem ma írta ezt a mesét. Évekkel, majd egy évtized előtt jelent meg *Márványcinege* címen a pozsonyi Reggel egyik karácsonyi számában. A kor a kifejelett valósággal csak Kaczér Illés lényegretapintó megérzését igazolta. Ma Kaczér Illésnek alig van hozzátennivalója a meséhez. Ha ma a kómadár konturjait erősebben húzza meg — „még bajusza is volt, bizony, döfös kis pamacs az orra alatt“ — akkor ezzel csak önmagát igazolja és a mese hitelét erősíti. És ne mondja senki: nem kell a mese, amikor annyira nyilvánvaló minden... Parancsörmesterek parancsuralmait az emberek elbűvölten és félelembeverten nézik és botfűlűen eresztik el a fülük mellett Heinrich Mann intését: „Első és soha el nem felejtendő tétel: ezek belülről mind erőtlének“. A mese most ezt a belső erőtlenséget, a hazugságot, a semmit mutatta fel — mindenkinek és érthetően. Heinrich Mann teoretikus tételét a mese igazolja. És a mese nem ismer hazugságot. (Fábry Zoltán.)

ERDELY ZSIDÓI. Szabó Imrének, a szorgalmas zsidó publicistának *Új Zsidók* című könyvét olvasva, elgondolkoztunk afölött, hogy cionista beállítottsága milyen furcsa egyoldalúságra kárhoztatja. A századforduló s a közelebbi múlt zsidóinak gazdag galériájából csak azokat ismeri s ismerteti, akik kék-fehér zászlócskát szorongatnak s így Hessről beszélve hallgat Marxról, amikor Herzlt tárgyalja elfeledkezik Disraeliről és Blumról; s Gordon kedvéért nemcsak a Wassermannokat hanyagolja el, hanem a jiddis irodalom kihangsúlyozottan zsidó jellegű mestereit is.

Cionizmusából fakadó egyoldalúságát ismerve bizalmatlanul nyultunk Szabó Imre legutolsó munkája után, melynek *Erdély zsidói* a címe. A szerző most már őszintébb és elővigyázatosabb. Nincsenek egyetemes igényei s már az alcimben jelzi, hogy főként „Talmudisták, Chaszidok s Cionisták“ érdeklik. Még így is igen sok s érdekes mondanivalója lehetne, de sajnálattal kell megállapítanunk, hogy könyvéből nem tudunk meg lényegeset az erdélyi zsidóság említett rétegei felől. Ennek elsősorban az az oka, hogy Szabó nem kezeli kellő gazdaságossággal a rendelkezésére álló helyet. Azzal az indokolással, hogy munkájának „kerete a transzilván zsidók lelkisége“ több hosszú tanulmányt fordít magyarra, melyek a talmuddal, az ujjbkkori zsidó minszticizmus két főalakjával: Sabbataj Cvi-vel és Bal Sem Tovval, a zsidók szellemi sajátosságával, Bialik palesztinai tevékenységével, a faj és a nemzet fogalmával foglalkoznak. Ezeknek az eklektikusan összeválogatott tanulmányoknak még távoli köze is alig akad az erdélyi zsidósághoz, melyről így csak a könyv második részében esik szó. S itten is hibáztatnunk kell a rendszeresség és a bírálati szellem hiányát. Az egyes városokról szóló fejezetekben szeszélyesen keverednek az impresszionista módon összeválogatott történelmi adatok az évkönyvszerű névsorokkal s a személyes élményekkel.

Erdélyben érdekesen torlódik össze az európai kulturához a magyar környezet keretében hozzá hasonult nyugati zsidó a keleti tömeggel, amely megőrizte népi sajátosságait. A világháborút követő történelmi változások megakasztották az itteni zsidóság fokozatos asszimilálódását, anélkül, hogy az uralkodó nemzet irányába számbavehető asszimilációs folyamat indult meg. Ez igen nagy helyzeti energiát biztosított a zsidó nacionalizmusnak, amely azonban képtelen volt kibíráható életformák alakítására.